

XEYİR VƏ XEYİRXAHLIQ MƏSƏLƏLƏRİNİN ULU QAYNAQLARI VƏ DİNİ-MİFOLOJİ KÖKLƏRİ

Zakir Kərimov

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

zakir.kerimov.1955@mail.

***Açar sözlər:** Zərdüşt, xeyir, xeyirxahlıq, xeyriyyəçilik, şər, yoxsul*

Xeyir, xeyirxahlıq və şər əbədi kateqoriyalardır, onların yaşı insan cəmiyyətinin yaşı qədərdir. Nə qədər ki, insan cəmiyyəti mövcud olacaq, onlar da öz aktuallığını saxlayacaqdır. Sabitliyin pozulduğu çağdaş dünyamızda şər qüvvələrin fəallığı artmışdır. Rusiya və ABŞ, Fransakimi bir sıra Qərb, həmçinin bəzi Şərq dövlətləri Şər qüvvələri təmsil edərək Qarabağda, Suriyada, Liviyada, Ukraynada münaqişələr, müharibələr törədir. Nəticədə insanlar öldürülür, qaçqına çevrilir, aclığa, yoxsulluğa düşür edilir. Xeyirxah qüvvələr (R.T. Ərdögan, A. Qutteres və b.) onların qarşısını almağa, sülhü, barışı, firavanlığı təmin etməyə çalışırlar. Göstərilən məqalədə xeyir, xeyirxahlıq, şər kimi məsələlərin ulu qaynaqları və dini-mifoloji kökləri araşdırılır. Xeyir, xeyirxahlıq, şər arasında mübarizənin ilk izlərinə şumer mifologiyasında rast gəldiyi qeyd olunur. Bu məsələlər öz ifadəsinə nisbətən müqəddəs dini kitablarda – "Avesta" da, "Tövrat" da, "İncil" də, "Quran" da, "Dədə Qorqud" dastanında, böyük şair N. Gəncəvi və digər ədiblərimizin yaradıcılığında tapılmışdır. Məqalədə bu məsələlər araşdırılmışdır.

ВЕЛИКИЕ ИСТОКИ И РЕЛИГИОЗНО-МИФОЛОГИЧЕСКИЕ КОРНИ ВОПРОСОВ ДОБРА И ДОБРОТЫ

Закир Каримов

***Ключевые слова:** Заратустра, добро, благодеяние, милосердие, зло, бедняк*

Добро, доброта и зло - категории вечные, их век так же стар, как человеческое общество. Пока будет существовать человеческое общество, они сохраняют свою актуальность.

В нашем современном мире возросла активность злых сил. Ряд западных стран, таких как Россия, США, Франция и некоторые восточные государства стали представителями злых сил в Карабахе, Сирии, Ливии, в Украине. Это вызывает конфликты и войны, в результате чего люди гибнут, становятся беженцами, голодают. Благожелательные силы (Р.Т. Эрдоган, А. Гуттереш и др.) пытаются их предотвратить,

обеспечить мир и процветание. Отмечается, что первые следы борьбы добра, благожелательности и зла обнаруживаются в шумерской мифологии. Эти вопросы были позднее выраженные в священных религиозных книгах - «Авесте», «Торе», «Библии», «Коране», в эпосе «Деде Горгуд», встречающихся в творчестве великого поэта Н. Гянджеви и др. Эти вопросы исследуются в статье.

GREAT SOURCES AND RELIGIOUS-MYTHOLOGICAL ROOTS OF THE ISSUES OF GOODNESS AND KINDNESS

Zakir Karimov

Keywords: *Zoroaster, goodness, benevolence, charity, evil, poor, Goodness, kindness and evil are eternal categories, their age is as old as human society. As long as human society will exist, they will keep their relevance.*

In our modern world, the activity of evil forces has increased. A number of Western countries such as Russia, USA, and France and some Eastern states became representatives of evil forces in Karabakh, Syria, Libya, It causes conflicts and wars in Ukraine. As a result, people are killed, become refugees, starve benevolent forces (R.T. Erdogan, A. Guterresh, etc.) are trying to prevent them, to ensure peace and prosperity. It is noted that the first traces of the struggle between good, benevolence and evil are found in Sumerian mythology. These issues were later expressed in the holy religious books - "Avesta", "Torah", "Bible", "Quran", "Dada Gorgud", found in the work of the great poet N. Ganjavi and other poets. These issues are investigated in the article.

Sovet taixşünaslığında bir çox problemlərlə yanaşı metsenatlıq (xeyriyyəçilik) üzrə də tədqiqat aparılması yasaq edilmişdi. Çünki sovet ideologiyasına görə bu burjuaziyaya xas olan bir məsələ idi. Kapitalist sisteminə aid hər hansı müsbət işdən bəhs etmək sovet dövlətinin siyasətinə uyğun deyildi. Bu sovet insanında burjua cəmiyyətinə münasibəti dəyişər, onun müsbət cəhətlərinə maraq oyadardı. XX əsrin 80-ci illərinin sonu -90-cı illərinin əvvəllərində sovet siyasi sisteminin süqutu və Azərbaycanın müstəqillik qazanması tarixşünaslığımızda bir sıra pozitiv dəyişikliklərlə yanaşı, müəyyən elmi boşluqların da doldurulmasına imkan yaratdı. Tədqiqatçıların diqqəti bir sıra elmi problemlərin, o cümlədən xeyriyyəçilik mövzusunun araşdırılmasına yönəldi. Azərbaycanın əsasən qeyri-rəsmi mətbuatında əhalinin müxtəlif təbəqələrindən olan şəxslərin xeyriyyəçilik fəaliyyəti ilə bağlı məqalələr işiq üzü gördü. Müxtəlif səpkili əsərlər, o cümlədən dissertasiyalar yazıldı. Bu əsərlər öz xalqı yolunda təmənnəsiz xidmət edən şəxslərin əməllərini zəngin faktlar

əsasında işıqlandıraraq tarixşünaslığımıza qiymətli töhfə olsa daxeyriyyəçiliyin mahiyyətinə ,onun doğuran tarixi zərurətə,sosial-mənəvi bağlara dərindən nüfuz etməmişdir. Belə bir sual ortaya çıxır xeyirxahlıq insana Allah tərəfindən bəxş edilmişdir,ya cəmiyyət özü bu keyfiyyəti formalaşdırmışdır.Bu məqalədə məhz həmin məsələlərə toxunulmuşdur.

Avestaşünas B.Şəfizadə Xeyir və Şər hissələrin və ya qüvvələrin kosmik mənşəli olması fikrini irəli sürür .O, “Avesta”nın qatlarında da bəzən planetlərin və bürcələrin ətrafa göndərdiyi işığın kəmiyyət və keyfiyyətinin Xeyir və Şər ,yaxud müsbət və mənfi tərkibli olduğunu yazır B.Şəfizadə 7 planetin mənfi və müsbət tərkiblərini riyazi işarələrlə göstərərək,yazır ki,Ay,Günəş,Merkuri həm Xeyir,həm də Şər şüalar yaradır.O,bu planetlərin hər birinin yaratdığı Xeyr və Şər şüalar arasında nisbəti belə müəyyən edir(Xeyir :0,5+/-Şər:0,5=1.Burada 1 rəqəmi Xeyirlə Şər, şüa və ya qüvvələrinin tamlığının ifadəsidir .Başqa sözlə Xeyr və Şər şüaların nisbəti 50%-in50%-ədirve Yupiter ancaq xeyir,Mars,Saturn ancaq şər yaradır.Belə olanda Xeyir yarananlar(cəmi 3,5) və Şər yarananlar (cəmi 3,5) 7 planetə bərabər olur. Digər 3 planet – Uran,Neptun,Plutonun təsiri o qədər nəzərə alınmır[3,60].Deməli,müəllifin fikrincə ,insanlarda xeyir və şər hissələrin yaranmasında planetlərin rolu danılmazdır.

Tədqiqatçıların fikrincə tarixdə mövcud olmuş bütün dinlər xeyir və şərin mübarizəsi zəminində təşəkkül tapmışdır.Bu qədim Şumer əfsanələrindən başlanmış,Zərdüş peyğəmbərdə inkişaf etdirilib geniş vüsət almış,konsepsiya şəklinə düşmüşdür.

Bütün dinlərdən,bütün təriqətlərdən öncə Tanrıçılıq dininin əsas kitabı olan“Avesta”da(bu dinin kitabının dəqiq adı bizə bəlli deyil,o sonralar”Avesta adlandırılmışdır) xeyir və şər problemi əsaslı şəkildə qoyulmuş,fəlsəfi-bədii səviyyədə öz şərhini tapmışdır.Bu məsələ “Avesta”ya qədim

Şumer qaynaqlarından biri olan”Bilqamıs”dastanından keçmişdir. “Bilqamıs”dastanı dünya ədəbiyyatının ilk şah əsəridir,miladdan öncə 11 minillikdə Şumer dilində şifahi şəkildə yaranmış,sonra Uruk şəhər qalasının divarına həkk olunmuş,m.ö.11 minillikdə Akkad dilində gil lövhələrə köçürülmüşdür. Dastan Şumer şəhər-dövləti Urukun kahini,hərbi başçısı Bilqamışın adından yazılmışdır.O,tarixi şəxsiyyətdir[4,57-58].Bilqamıs(hər şeyi bilən adam mənsində) adı Gilqamış(rusca Qilqamıs)kimi də işlədilir[4,59].

Dastanda maraqlı məqamlardan biri yerlə səma arasında əlaqənin əksidir.Dastanın qəhrəmanlarından Enkidü gildən yoğrulur, “göylərdən yerə atılır”.Bilqamıs Enkidünü dostluğa qəbul edərkən anasına deyir ki:

Göydən düşdən daş kimi çox ağırdır əlləri!

Xeyir-dua ver ona,qoy mənə qardaş olsun![4 ;81,100].

Şumerlərin mənşəyi haqqında müxtəlif fikirlər mövcud olsa da tədqiqatçıların bir qrupu onları dünyanın ilk sivilizasiyalı xalqı hesab edir,müasir türk xalqlarının əcdadı adlandırırlar.

Bəşəriyyətin ilkin inkişafı əksliklərin mübarizəsi,xeyir qüvvələrlə şər qüvvələrin çarpışması ilə başlanır.Bu məsələ “Avesta”da öz əksini tapsa da onun kökü deyildi ki kimi Şumer,Babil miflərinə gedib çıxır.Bu əfsanələrdən biri “Kainatın və insanların yaranması barədə”Şumer rəvayətidir.Orada deyilir ki,başlanğıcda kainatın bütün varlığı böyük okeanın dolu suyundan ibarət olmuş,onun nə əvvəli ,nə də sonu varmış.Onu heç kim yaratmamış ,əbədi mövcud olmuşdur.Rəvayətdə ilk insanlardan bəhs olunur.Göstərilir ki,Göy tanrısı An(zərdtüşlükdə onuntərəfmüqabili Ahurəməzda) , torpaq tanrısı ilahə Ki ilə bir yer də yaşayırmışlar .Onların nigahından Enlil tanrı doğuldu,sonra onlardan yeni-yeni övladlar-tanrı və ilahələr törədi.Yəhudi və xristianlıqda da ilk insanlar Adəm və Həvva hesab olunur.

Əvvəlcə bir yerdə yaşayan An və Ki bir-birindən ayrıldı.Çünki onların öglü Enlil göylə yeri bir-birindən ayırdı[8,115].Tanrı An göydə,ilahə Ki yerdə qaldı.Yerdəki işləri tanrı Enlil idarə edirdi.Onun məslətətçisi qardaşı,müdrək tanrı Enki idi.Bu zaman yerdə”ilk qızıl” əsr və ya “qızıl əsr”adlanan bir dövr bərqərar olmuşdu.Bütün adamlar bir dildə danışır,sakityaşayırdılar.İnsanlar zülm və qayğının nə oldğunu bilmirdilər. Sülh və həmrəylik hökm sürürdü.Qorxu, paxıllıq,həsəd,zor yox idi.Ədalətli qanunlar mövcud idi.Yemək,geyim bol idi.Əhali əkinçiliklə,heyvandarlıqla,toxuculuqla məşğul olurdular.Təbiətdə vəhşi,yırtıcı heyvanlar yox imiş,ev heyvanları otlaqda naxırçsız otlayırmış.

Lakin tanrı-insan Enlil bu “qızıl əsrə”-özünün yaratdığı bu xeyirli işlərə,firavan,xəşbəxt həyata dözmədi.İnsanların artması,güclənməsi onu qorxutdu.Onun daxilində insanlara paxıllıq,həsəd hissi yarandı.Pis bir əməl düşünməyə başladı.Nəticədə Xeyir və Şəri yaratdı.Deməli,insanda formalaşan bu ikli xüsusiyyətə uyğun olaraq mifik təfəkkür üzə çıxmış,insan məxluqunun öz başına bəla olduğu fikri yaranmışdır.Enlil müdrəklik tanrısı qardaşı Enkiyə insan nəslini məhv etmək istədiyini bildirir.O,isə bununla razılaşmır,insanlar bizə məbədlərimizi qurbanlıq hədiyyələrlə dözdürməyə üçün lazımdır deyir.Buna görə onlar yaşamaladı.Lakin onların sayını azaltmalı,cəsarətli niyyətlərinə mane olmalı,onları yoxsulluğa çəkməli,qorxuzmalı ki,özlərini tanrılara taytutmasınlar. Beləliklə,Enlil Enkinin məsləhəti ilə xeyir işlərə və amala qarşı pis işlər yaradır.Xoşbəxtliyin qarşısını bədbəxtlik kəsir,işıqlı,xeyirxah qəlbləri xəbis qəlblər hədələyir.Dinçliyi,əmin-amanlığı vuruşlar,müharibələr pozur,rahat, firavan həyat narahatlıq və yoxsulluğa çevrilir...Beləliklə, xeyirlə şərin əzəli mübarizəsi başlanır və əbədləşir.Həyatın əbədi qanuna çevrilir[4,16].

İstər dini,istər fəlsəfi,istərsədə ədəbi-bədii nöqtəyi-nəzərdən xeyirlə-şər iki bir-birinə zidd,bir-birilə daim döyüşən qüvvələrin təması kimi şərh olunur.

Qədim mənbələrə,mifik təsəvvürlərə görə xeyirlə şər qardaşdır.Xeyirə, xeyirxahlığa qarşı şərin,nifrinin özü də əslində tanrıçılıqdan gəlib.Bu qədim təsəvvürlər ,bu fikir” Avesta”kitabında da öz ifadəsini tapıb,xeyirxah ,qayğıkeş tanrılar Hörmüzün və onun ən yaxın köməkçisi Zərdüştün simasında ,şər qüvvələr,bədxahlıq və nifrin Əhrimənin simasında ümumləşdirilmiş, elmi-dini-fəlsəfi cəhətdən xeyirlə şərin əbədi konsepsiyasına çevrilib[4,191].

Zərdüşt göstərir ki,dünyanın yaranışında- “ilk başlanğıcda düşüncə aləmində iki əkiz gövhər –yaxşı və pis düşüncə ,əməl və davranış meydana çıxdı.Bu iki gövhərdən bədxah adamlar yox, xeyirxah adamlar doğrunu(xeyri)seçdilər[1,43].Yerigəlmişkən,zərdüştlükdə(Məzda)Ahurəməzda Göy tanrısı adlandırılır.

Zərdüşt insanlara müraciətlə deyir ki,Məzda göndərdiyi dini başa düşsəniz bir(tərəfdə)rifah, digər tərəfdə möhnət. vardır [1,44] “Avesta”nın birinci fəslə “xeyirxah” və “yaman”(şər)ölkələr xatırlanır.Xeyirxahlıq olan ölkələr Hörmüzün,yaman,şər ölkələr Əhrimənin adına yazılır[1, 189].

Zərdüşt Əhura Məzdaya xitabən deyir ki,səndən ən yaxşı(neməti),-əbədi uğurlu düşüncə və davranış istəyirəm,bu yaxşılığa görə Sizə sitayişə çalışmalıyıq.Diləyi-xeyirli ölkəyə(behiştə)getmək arzusunu tezliklə yerinə yetirən Sizsiniz(Yəsna,28-ci hat Əhnəvəydaqat) [1,40].

Elə “Avesta”nın“Yəsna” bu hissəsində zəhmətkeşlərə-çobanlara və kəndlilərə qayğıkeşlikdən bəhs olunur.“Avesta”ya görə behiştə o adamın ruhu gedə bilər ki,o xeyirxah düşüncəyə,xeyirxah əmələ və xeyirxah nitqə(danışığa) sahib olsun.Xeyirlə Şərin mübarizəsi əzəli məsələdir,insanlıqla yaşiddir.Xeyir həyatdır,dirilikdir,insanlığın istək və amalları yolunda canı fəda etməkdir,bu yolda hər şeydən keçməkdir,insan fədaisi olmaq,insan zəkasına işıq,ziya verməkdir.Əsl ziyalılıq da buradan yaranıb,istilah şəklinə düşüb,”ziyalı” məfumu,anlayışı meydana gəlmişdir.Hörmüz əməlinin icracısı olan Zərdüşt xeyrin,haqqın,ədalətin rəmzidir,işığıdır,peyğəmbəridir.

ZərdüştünAhurəməzdaya müraciətində deyir ki,Ey Məzda Əhura, xeyirxah adama, eləcə dədüşüncəsi ilə xeyirxahlığı dərk edən adama aydındır ki, uğurlu ölkədə doğruluğu öz sözləri və əməli iləqoruyan odur və sənə də ən işgüzar köməkçin oolacaqdır [1, 46].

Zərdüşt Ahurəməzdaya müraciətlə deyir ki,dünyanın başlanğıcında bizim üçün din yaratdın,ruha bədən qəlbini verdin,ona ağıl bağışladın,davranış öyrətdin ,hər kəsə sərbəst olaraq öz dininiseçməyə imkan verdin.Peyğəmbər burada xeyirxah adamdan və düşüncəsi ilə xeyirxahlığı dərk edən adamlardan bəhs edir [1;45,46]

Zərdüşt Ahurəməzdanın yaxın tərəfdarlarına bəyan edir ki,sizin yoxsul bəndələrinizə pənah vermək üçün sizə qoşuluram[3,50].Ahurəməzdan kömək istəyərək deyir ki ,mən uğur qazana bilmirəm ,çünki yoxsulam tərəfdarlarım azdır.Bir dost kimi dostun(Zərdüştə) yardım göstər.Xeyr anlayışına özündə

geniş mahiyyət daşıyan yaxşılıq,Şər məfhumuna isə eyni dərəcədə əhatəli olan pislik daxildir.

Xeyir,xeyirxahlıq məsələlərinə xristianlığın müqəddəs kitabı “İncil”də də toxunulmuşdur.

İsa peyğəmbər “İncil”dəinsanlara təlqin edirdi ki, “nə bəxtiyardır mərhəmətli olanlar!Çünki onlara mərhəmət ediləcək! O,öz şagirdlərinə deyir ki,Siz yer üzünün duzu və nurusunuz,Sizin nurunuz insanların qarşısında elə parlansın ki,onlar xeyirxah işlərinizi görüb göylərdə olan Atanızı(Allahı-Z.K)ləzzətləndirsinlər [6,10].

Ancaq sözünüzdə “bəli”niz bəli,”xeyr”iniz xeyr olsun.Yəni yalandan and içməyin,yalançı olmayın.Bu şər əməllərdir[6,11].

“İncil”in başqa bir yerində deyilir ki,Siz göylərdə olan Atanızın (Rəbbin) övladları olasınız.Çünki O,günəşi həm pislərin,həm də yaxşılardan üzərinə salır,yağışını da həm salehlərin,həm də saleh olmayanların üzərinə yağdırır.

Səmavi atanız kamil olduğu kimi siz də kamil olun [6,11]. İslamın müqəddəs kitabı “Quran”da insanları xeyirxahlığa,xeyir ,yaxşı əməllərə çağırış ideyası əsas yer tutur.

Orada göstərilir ki,Rəbbin yəhudilərə müraciətlə deyir ki,biz yaxşı əməl edənlərin mükafatını artıracağıq [8;s. 2,ayə 58].İman gətirənlərdən (müsəlmanlardan), musəvi(yəhudi),isəvi(xristian) və sabiilərdən Allaha,axirət gününə(sədaqətlə)inanıb yaxşı iş görənlərin mükafatları Rəbbinin yanındadır. (Qiyamət günü)onların nə bir qorxusu olar,nə də onlar qəm-qüssə görürlər[8; s.2 ,ayə 62]

İslamda namazın azan hissəsində insanlara belə müdrik çağırış var:həyya əla xəyrül əməl(əməllərin ən xeyirlisinə tələsin).

Məhəmməd peyğəmbər özü bir xeyirxah əməllər timsalı idi.Çox mərhəmətli idi.Fəqirlərə,əlsiz-ayaqsızlara baş cəkər,hallarını soruşar, mərhumların matəmlərində iştirak edər,dullara,yoxsullara ,ehtiyacı olanlara yardım edər[9 ,75-76].

Yəhudilərin “Zəbur”kitabında göstərilir ki,xeyirxah arvad yaqutlardan daha qiymətlidir.O,məzlumlar üçün əliaçıqdır,fəqirlərə əl tutur[12,197-198].

Xalqımızın dünya şöhrətli “Dədə Qorqud”eposunun boylarının mərkəzində xeyirlə şərin,yaxşılıqla pisləyin mübarizəsi mərkəzi yer tutur.Boyların bir çoxunun sonunda Dədə Qorqud gəlib dastan qəhrəmanlarına xeyir-dua verir.Boylarda qədimdə olduğu kimi tanrıya and içmə faktları öz ifadəsini tapmışdır [7].

Yaxşılıq yüksək mənəvi insani keyfiyyətdir.Bu xüsusiyyət özünü başqalarının rifahı naminə edilən xeyirxah əməllərdə biruzə verir.Adətən insanlar ailə üzvlərinə ,dostlarına yaxşılıq edir.Lakin həqiqətən yaxşı olmaq

təkcə bununla məhdudlaşmır. İnsanların yaxşılıq və pisliliklə bağlı öz standartları olduğundan bəzən pisə "yaxşı", yaxşıya da "pis" deyirlər.

Nəriman Nərimanov yazırdı: "Yaxşılıq" insanın sifətlərindən biridir, ancaq bu sifətə töbrətəvər mənalar verib anlayıblar. Məsələn: bir nəfər şəxs-zəngin çox çörəklidir, yəni evinə qonaq gələndə canı-dillə qulluq etməyə hazırdır...bu şəxsə yaxşı deyirlər və yənkə külfəti çox olan şəxs gecə və gündüz çalışıb dövlət qazanır ki, külfəti nəinki ac qalmasın və hətta öləndən sonra övlad üçün xeyli dövlət qoysun-buna deyirlər "yaxşı adam" idi, ona görə ki, rəftarından sonra külfəti ac qoymadı. Ya da dövlətli şəxs dövlətliyə yaxşılıq edir- olar da bir-birinə "yaxşı" deyirlər. Yaxud da bir şəxs bir kəsə nə yamanlıq və nə yaxşılıq edib ibadətlə məşğuldur- buna görə də adətdir "yaxşı" deyirlər və yənkə abid yüz il ömrünü ibadətdə xurma ilə keçirir, öləndən sonra ona "yaxşı" deyib rəhmət oxuyurlar"...

Görək yuxarıda sadalanan şəxslərin "yaxşılıqları" olar üçün xudavəndi-ələmin zati-pakini tapmağa, yəni ona yaxın olmağa yol açırmı? Xeyir! Bu yaxşılıqlar məxsus nəfs üçündür. Bir zat üçündür, nəinki allah üçün. Həmin adamların adları ancaq ölən günü dillərdə çəkilir ancaq ölən günü deyirlər: "Allah rəhmət ələsin yaxşı kişi idi, qonaq sevəndi, övladlarına böyük məbləğ qoydu, abid idi, saleh idi..." Nəriman Nərimanov haqlı olaraq göstərir ki, bunların adları sonradan nəinki qeyrilərinin, hətta öz övladlarının dillərində çəkilmir, çünki həmin şəxslər öz həyatlarında yaxşılıq etmişdilər, ancaq öz nəfsləri xəş olmaqdan ötrü.

N. Nərimanov qeyd edirdi ki, əgər bu biçarələr həyatlarında öz yaxşılıqlarını camaata, millətə, dinə sərf etsəydilər, öləndən sonra onların adları camaatın, millətin və dindarların qəlblərində kök salıb baqi qalardı. Gündə yüz dövlətli basdırıb öz-özümü zə söylənirik ki, ey biçarə, bu qədər çalışdın, vuruşdun, axırda özünə nə apardın? İki arşın bez, iki arşın qara torpaq!... Bununla belə, min ildən bəri ölənlərin adları bu vaxtadək dillərdə dolaxır və dolaxacaqdır. Bunların unudulmaması səbəbinə aydınlıq gətirən N. Nərimanov sual edir ki, onların unudulmamasının səbəbi nədir? Cavabı da özü verir ki, bunlar öz xalqları yolunda canlarını fəda ediblər: fəqirlərə kömək edib onları acliqdan xilas etdilər, çünki hər millətin zəlalətdə olmağına başlıca səbəb kasıblığıdır. Bu xeyirxah insanlar susuz yerdə su çıxardıblar, yetim uşaqlara xidmət ediblər, onlara lazım olan tərbiyəni veriblər, elmlərə yiyələnməyə kömək ediblər, millətin dərdlərinə dərman axtarmaq üçün çalışıblar. Bu şəxslər millətin bəzəyi olub dinə rəvnəq veriblər. Millətin bu şəxslərə etdiyi dua və sənalarını allah eşidir. Vay o şəxsin halına ki, həyatı öz nəfsi üçün keçibdir. N.Nərimanov deyirdi ki, o şəxslərə afərin ki, insanların yaxşılığı, asayışı, dincliyi, əmin-amanlığı üçün çalışıbdırlar.

Onlar mənsub olduqları millətin gülü hesab olunurdular. Onların ətri sonradan dünyaya gələnlər cavanları ətirləndirir, yəni onların qeyrəti gələcəkdə

millətin balalarını qeyrətləndirir. Onları tərbiyələndirir ki, gənclərdə bu dünyada cəmiyyətin xeyrindən ötrü can qoysunlar, özlərini heyvana oxşatmayıb allah-təalanın verdiyi neməti puç etməsinlər.

Mədəni millətlər bu şəxslərə vəfatından sonra abidələr qoyurlar, onların əməllərini yazıb uşaqlara oxudurlar. Bu şəxslərin adları hörmətlə dillərdə çəkilir, nəsilbənəsil millət balaları arasında təbliğ edilir. Sonra gələnlərdə onlar barəsində oxuyub və eşidib özlərini onlara oxşadı, millətin bəzəyi olurlar. “Bu minval qeyrət, həmiyyət və himmət artır”Başqa millətlərdə olduğu kimi millət yolunda can qoyanlar bizdə də olmuşdur [5,14].

Xeyir-Şər məsələsi Azərbaycan poeziyasında da bütün zamanlarda müzakirə mövzusu olmuşdur. Hətta Böyük Nizami “Yeddi gözəl” poemasına “Xeyir və Şər”adlı mənzum hekayə də daxil etmişdir.Hekayənin başlanğıcında deyilir:

Çin qızı söylədi:İki növcəvan,
Başqa bir şəhərə oldular rəvan.
Yeməyə azuqə götürüb hərə,
Qoyub heybəsinə çıxdı səfərə.
Gəncin biri Xeyir,birisi Şərdi,
Onlar adlarıtək işlər görərdi [10,513].

Bu hekayənin atəşpərəstlik təliminin təsiri ilə yarandığı şübhəsizdir.

Şər öz pis əməllərinin binasını göydəki planetlərin yerə və eyni zamanda bir insan kimi onun taleyinə təsirində görür.Xeyir və Şər kimi kateqoriyalar,eyni zamanda xeyirxahlıq və bədxahlıq kimi sifətlər”Avesta”nın və Nizaminin fəlsəfi görüşüncə insanın təbiətindədir...Bu təbiətdə planet və ulduzların təsiri ilə formalaşır.Bu isə Zərdüşt astralogiya məktəbinin konsepsiyasıdır.

Bu hekayədə və ümumilikdə Nizami yaradıcılığında Zərdüştün Xeyirxah fikir,Xeyir söz,Xeyirxah əməl haqqındakı üç hikmətli tezisnin təsiri hiss olunur.Sanki Nizaminin əsərlərindəZərdüştün dünya,planet və qalaktikalar haqqındakı müxtəlif tendensiyalı sosial-fəlsəfi konsepsiyaları sadə dildə bədii şəkildəşərh olunmuşdur.Həm də böyük humanist şairin zəngin yaradıcılığılığı insanları tərbiyələndirir,onlara

Xeyirxahlıq hissi aşılayır.Aşağıdakı parçaya diqqət edək:

Bir kürd vardı mallı,pullu,keyfi çağ,

.....

Onun qapısında çoxlu mal-qara,
Kimsə çatmamışdı bu qədər vara,
Səkkiz qohumunu o saxlayardı,

Onlar yoxsul,bunun dövləti vardı [10,514].

“Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində” xeyirxahlıq sözününün kökü olan xeyir sözü iki baxımdan :1)fayda,mənfəət;2)yaxşılıq,yaxşı iş mənalandırılır.

Deməli,xeyirxah(ərəbcə xeyir vəfarsca xah sözlərindən yaranmış)başqalarına kömək edən,yaxşılığa çalışan,qayğıkeş anlamında yozulur.Xeyriyyə(ərəbcə) sözü xeyir iş,ehtiyacı olanlara kömək,yardım məqsədi güdən kimi izah edilir[2,434-435].

Yəhudi xalq atalar sözündə deyildi ki,insanlar gözəlliyi görür,müdrikliyi eşidir,xeyirxahlığı hiss edirlər. Deməli,belə nəticəyə gəlmək olar ki,Xeyirlə Şərin,xeyirxahlıqla,yaxşılıqla pisləyin mübarizəsi əbədidir.İnsanın adını əbədi yaşada onun xeyirxah əməlləridir.

Ədəbiyyat

1. Avesta .Bakı:Azərənəşr, 1995
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cilddə.İkinci cild.Bakı:Şərq-Qərb, 2008
3. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi .Ən qədim dövrlər.Bakı:Adiloğlu, 2003.
4. Əlibəyzadə E.Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixi.(İslamaqədərki dövr).Bakı: Gənclik, 1998
5. Hacı Zeynalabdin Tağıyev.Bakı:Azərənəşr,1993
6. İncil.Müqəddəs kitab. Bakı: Zərdabi, MMC, 2021
7. Kitabı-Dədə Qorqud.Bakı:Yazıçı,1988
8. Quran –Kərim.Bakı:Şərq-Qərb,2012
9. Qüdrətov O. , Qüdrətov H.Məhəmməd peyğəmbərin həyatı və kəlamları.Bakı,1990
10. Nizami Gəncəvi.Xəmsə.Bakı:2021. s.421-562
11. Yusifov Y.Qədim Şərq tarixi.Bakı Universitetinin nəşriyyatı,1993
12. Zəbur və Süleyman məsələləri.Bakı:Zərdabi,MMC,2021